

הרב אריה כ"ץ

עוד על ייחוס הוולד בתרומת ביצית ובפונדקאות

ראשי פרקים:

- א. מבוא
- ב. "עקרון הפשטות"
- ג. "לא נתנה תורה למלאכי השרת"
- ד. "דרכיה דרכי נועם"
- ה. "משפחה שנטמעה נטמעה"
- ו. בירור אבהות
- ז. קדמות הטיעון
- ח. סיכום

א. מבוא

שאלת ייחוסו של הוולד במקרים שבהם אישה אחת אחראית על מחצית המטען הגנטי שלו – הביצית הגיעה ממנה, ואישה אחרת נושאת את ההיריון ברחמה ומולידה את התינוק, נעשתה אקטואלית בדור האחרון עם התפתחות הטכניקה הרפואית של הפריה חוץ גופית, וכתוצאה מכך, גם שימוש בתרומת ביצית או בפונדקאות. פוסקים רבים חיוו את דעתם בשאלה ונחלקו ביניהם, כאשר בתחילה, הדעה המקובלת על רוב הפוסקים הייתה שהאישה שנושאת את ההיריון ומולידה את הילד היא אם הוולד, אולם בשנים האחרונות, גם עקב עדויות על פוסקים חשובים שחזרו בהם, נעשתה המחלוקת יותר שקולה, אולם לכלל הכרעה ברורה לא הגיעה¹.

ככלל, המצדדים שבעלת הרחם היא אמו של הוולד הביאו כמה וכמה ראיות מדברי חז"ל לשיטתם², ואילו החולקים דחו ראיות אלו, בעיקר

1. לסיכום השיטות השונות, ראה **ספר פוע"ה** כרך שני – פוריות, פרק נב – 'תרומת ביצית', עמ' 383-389, וכן **שו"ת פוע"ה** כרך שני – פוריות, יוחסין וגנטיקה, שער תרומת ביצית, עמ' 295-299. לעדויות על שינוי דעתם של חלק מהפוסקים בעניין ייחוס הוולד, ראה במאמרי 'ייחוס הוולד בתרומת ביצית', **אסיא** קא-קב, עמ' 101-108 ואסיא קג-קד, עמ' 85-86. [יראה גם: הרב נחמיה נשר, מעמדו ההלכתי של עובר הנולד מתרומת ביצית נוכרית. אסיא קא-קב; הרב איתם הנקין הי"ד, בדין הייחוס לאם פונדקאית, אסיא קא-קב 82-87. -- העורך].

נכון לזמן כתיבת שורות אלו (תשרי תשע"ט) מונחת סוגיית ייחוסו של הוולד לפתחו של בית הדין הגדול לערעורים, אולם נראה שלא תהיה הכרעה מוחלטת בנושא. מכון פוע"ה שוקד בתקופה האחרונה על מציאת פתרון מערכתי כולל למקרים של תרומת ביצית ופונדקאות, שיתבסס על כך שהמחלוקת בייחוס הוולד טרם הוכרעה, וכנראה שגם לא תוכרע בשנים הקרובות.

2. לראיות המרכזיות, ראה **בספר פוע"ה**, שם, וב**שו"ת פוע"ה**, שם. לאחרונה שמעתי מהרב ציון לוז, דיין בבית הדין הרבני הגדול, ראייה חדשה נוספת

בטענה שאין מקום לדמיון בין אותן ראיות, שאינן מתייחסות ישירות לנידון דין, לבין ייחוס הוולד. לדבריהם, הסברה הפשוטה היא שהמטען הגנטי שמקורו בביצית הוא שקובע את ייחוס הוולד לאמו, וכפי שמקובל שייחוס הוולד לאביו, נקבע על פי המטען הגנטי שמקורו בזרע האב.³

ב. "עיקרון הפשטות"

במאמר זה, ברצוני להביא סברה לכך שיש ללכת דווקא אחרי האם נושאת ההריון והיולדת ולא אחרי בעלת הביצית, מעיקרון יסוד בהלכה, שהולכים אחריו גם בענייני ייחוסין, שאפשר לקרוא לו "עיקרון הפשטות".⁴ בעניין הנידון שלנו, היישום של עיקרון זה באופן מעשי, אומר לנו, שכאשר יש שתי אפשרויות במציאות לקבוע את ייחוסו של הוולד – על פי המטען הגנטי של נותנת הביצית או על פי האישה שנשאה את ההריון והלידה, עלינו לבחור באפשרות הפשוטה יותר לבדיקה, דהיינו לראות מרחמה של מי יצא התינוק, בדיקה שמסתמכת על ראייה אנושית פשוטה, ולא אחרי האפשרות של בעלת המטען הגנטי, שזו אפשרות שאפשר לבדוק רק באמצעות שימוש במכשור מעבדתי מתקדם.⁵

- למצדדים שבעלת הרחם היא האם ולא בעלת הביצית, מסוגיית שילוח הקן. הגמרא בחולין (קמ"ב) מסתפקת האם במקרה שגוף טהור ממין אחד רובץ על ביצים של גוף טהור ממין אחר קיימת מצוות שילוח הקן. להלכה פסק השולחן ערוך (יורה דעה סימן רצ"ב סעיף ח) שחייב לשלח, ואם לא שילח פטור. כל זה דווקא במין אחר, אבל במקרה שגוף מאותו מין רובץ על הביצים של גוף אחר, נראה ברור שקיימת מצוות שילוח הקן מן התורה. מכיוון שבתורה יש התייחסות מפורשת לאם ולבנים, יש להוכיח שאותו גוף שדוגר על הביצים, פעולה שמקבילה לנשיאת ההריון, הוא שנחשב לאם, והדבר אינו תלוי באותה ציפור שהטילה את הביצים. וכך מפורש במנחת חינוך (מ' תקמד מהד' מכון ירושלים אות ו) שגוף שדוגר על ביצי גוף אחר ממנו, חייב לשלח, והוסיף שדווקא בביצים אבל לא באפרוחים, "רק בביצים כיון שיושבת עליהן ומחממתן ויכולה להוליד מהביצים האלו אפרוחים הוי אם אבל לגבי אפרוחים שלא הולידה אינה אם כלל" ויש מדבריו ראייה שהאמהות נקבעת בשלב הדגירה על הביצים, שמקביל בבני אדם לשלב ההיריון. אמנם אפשר לדחות ראייה זו, שאין מקום להשוות בין מצוות שילוח הקן לייחוסם של בני אדם.
3. לטענתם של מצדדי היחס אחרי הביצית, הרחם הוא בסך הכל אינקובאטור אנושי שבו שוהה העובר מרגע יצירתו ועד ללידתו, ומבחינה תיאורטית אפשר להחליפו במכונה או בבעל חיים (ומסתבר שהטכניקה הרפואית תאפשר זאת בעתיד), ופשוט שאלו לא ייצרו ייחוס חדש, ראה בעניין זה גם את חילופי המכתבים בין ר' צבי רייזמן לביני, 'בעניין רחם מלאכותי וייחוס הוולד', **אמונת עתיך** 114, עמ' 25-27.
4. לענ"ד, יישומו של העיקרון מצוי בין היתר בלשונם של חז"ל והפוסקים בעקרונות: "דרכיה דרכי נועם" ו"לא נתנה תורה למלאכי השרת", וכפי שיבואר להלן.
5. ככלל, אם נאמר שהמטען הגנטי הוא הקובע, אפשר יהיה להביא ראייה מוחלטת (או כמעט מוחלטת) לכך רק באמצעות בדיקת DNA. אמנם אפשר גם להביא עדות על כך שנעשתה כאן תרומת ביצית, אך לכאורה עדיין אין כאן ראייה שההיריון הושג באמצעות תרומת ביצית ולא מביוץ טבעי של האישה. על מנת להוכיח שההיריון הושג דווקא מאותה תרומת ביצית, יש לצרף לעדות על תרומת הביצית ראייה נוספת על דרך השלילה – שהאישה אינה מבייצת באופן טבעי, או שהבעל פרש מאשתו במשך כל התקופה שלפני ואחרי מתן תרומת הביצית. אמנם במקרים של תרומת זרע אכן משתמשים בראיות השליליות הללו (ואף על פי כן, יש פוסקים שאינם מקבלים באופן מוחלט את הייחוס אחרי תרומת הזרע אף באופן כזה, ראה

בשורות הבאות, אנסה להראות שאכן עיקרון זה הוא עיקרון יסוד בפסיקתן של הלכות שונות, ולאחר מכן שזהו גם עיקרון מנחה בשאלת ייחוסו של וולד אחרי אמו. אכן נגף בטיעון זה היא שלכאורה, אם מדובר בטיעון ברור ומקובל, מדוע לא השתמשו בו הפוסקים השונים שצדדו בייחוס הוולד אחרי בעלת הרחם. לכן בשורות האחרונות של המאמר, אביא ראיות לכך שיש מגדולי הפוסקים שאכן השתמשו בטיעון זה, אם כי ניסחו אותו בצורה אחרת.

כמובן שיודע אני את מיעוט ערכי, וברור לי שאין בדבריי בכדי להכריע בצורה ברורה במחלקות שבין ענקי עולם, ואף על הדברים שאביא להלן וקישורם לנושא שלפנינו ניתן לחלוק, אולם אני תקווה שבכל אופן אזכה להאיר פן נוסף בסוגיא סבוכה זו.

ג. "לא נתנה תורה למלאכי השרת"

היישום הכי ברור לשימוש ב"עיקרון הפשטות" מופיע בטענה המצויה בפי הפוסקים, שיש לברר עניינים שונים בהלכה באמצעות ראיית עיניים פשוטה, ואין להזדקק למכשור מדעי כדי להכריע מציאויות שונות, טענה שנוסחה על ידיהם כחלק מהעיקרון הידוע של "לא נתנה תורה למלאכי השרת".

שימושו המקורי של הביטוי מופיע בדברי חז"ל כראיה שאין להפריז בצורך בנקיות הגוף לקריאת שמע מעבר ליכולת הנורמאלית של האדם להתנתקות⁶. בספרות הפוסקים מצאנו הרחבה של כלל זה, שמהותו שלא ייתכן שהתורה דרשה מהאדם צמצום מדויק בשיעורים, מה שבדרך כלל אינו אפשרי אצל האדם הרגיל. הפוסקים המאוחרים הרחיבו כלל זה גם למקרים שבהם אבחנת העין היא שקובעת, האם יש להתייחס לאבחנה שאפשר לגלותה רק בזכוכית מגדלת או במיקרוסקופ. כך לדוגמא, סת"ם שיש בו פירוד בתוך אות, שאפשר לגלותו רק על ידי התבוננות בזכוכית מגדלת, או חרקים שאפשר לראותם רק במיקרוסקופ, או פסולים באתרוג שאפשר לראותם רק בזכוכית מגדלת. בכל המקרים הללו, הסכמת הפוסקים היא שאין להתייחס למה שרואים באמצעות ההגדלה, ויש ליחס חשיבות רק למה שרואים בעין אנושית רגילה. הטעם שהובא לכך על ידי הפוסקים הוא ש"לא נתנה תורה למלאכי השרת", דהיינו אין לחייב את האדם כשהוא בא להכריע

תשובתו של הרב שלמה דיכובסקי לשאלה – 'תרומת זרע וחליצה', שו"ת פוע"ה, שם, עמ' 236, ולשאלה – 'נאמנות הורים שבנם נולד מתרומת זרע', שם, עמ' 247, אך להלן נראה את ההבדל המהותי שיש בין הייחוס אחר האם לייחוס אחר האב.

6. ראה ברכות כב ע"ב ויומא ל ע"א. ראה גם קידושין נד ע"א ומעילה יד ע"ב, שם הביטוי עוסק בענייני מעילה בקדשים.

בענייני כשרות וכדומה, להשתמש באמצעים שונים שאינם מצויים בידי כל אדם.⁷

אף בנידון של תרומת ביצית יש מקום לומר כן – מאז ומעולם קבענו את ייחוסו של הוולד על פי הידיעה מרחם מי הוא יצא, ידיעה אנושית שאפשר לדעתה בקלות בראיית העין. רק בדורות האחרונים התפתחה האפשרות לברר את הייחוס על פי בדיקות מעבדה. לרוב שתי הבדיקות יתנו תוצאה זהה, אולם במקרים של תרומת ביצית ופונדקאות כל בדיקה תיתן תוצאה שונה. במצב כזה יש לומר שאין לבסס את המציאות ההלכתית אחרי האופן שבדיקתו יכולה להיעשות רק באופן מורכב, אלא האפשרות ההלכתית צריכה להתבסס אחרי האופן שבדיקתו נעשית בעדות ראייה פשוטה.

ד. "דרכיה דרכי נועם"

עקרון נוסף בהלכה, שאפשר לראותו באופנים מסוימים כנובע מ"עיקרון הפשטות", הוא העיקרון של "דרכיה דרכי נועם". אישה שבעלה נפטר ללא ילדים ויש לו אחים מהאב, צריכה להתייבם לאחד האחים או לקבל ממנו חליצה. אם היה לו ילד בשעת מיתתו, האישה יכולה להינשא לאחר ללא חליצה, גם אם אותו ילד נפטר לאחר מכן. הגמרא ביבמות (פו ע"ב) מנסה ללמוד בקל וחומר מדין אחר, שאם אותו ילד נפטר, תחזור האישה להתחייב בייבום וחליצה. תשובתה של הגמרא לניסיון לימוד זה היא: "דרכיה דרכי נועם", ובלשונו של רש"י (שם ד"ה דרכיה):

"וזה שהיה לה בן ולא נזקקה ליבם וניסת לשוק ומת בנה, אם תאמר תחלוץ הרי היא מתגנה על בעלה, הילכך על כרחך בן אין לו בשעת מיתה קאמר והרי יש לו".

כלומר שאין זה מתקבל על הדעת שבשעת פטירת הבעל האישה תהיה מותרת להינשא כיוון שיש לה ילד, ולאחר מכן יארע מאורע – פטירת הילד, ויגרום לה למפרע להיות אסורה ללא ייבום או חליצה.

יש פוסקים שלמדו מעיקרון זה דינים נוספים. כך לדוגמא, הרב שאול ישראל (חוות בנימין חלק ג סימן קז) כתב, שגם במקרה ההפוך שבו נוצר עובר לאחר מות האב, כגון שהקפאו את זרעו והשתמשו בו להפרות אישה לאחר מותו, אין העובר הזה פוטר את אשת אביו מייבום או חליצה. הסיבה לכך היא שבשעת מות האב הייתה אשתו ראויה להתייבם לאחיו. אם אכן אותו עובר פוטר מדין ייבום וחליצה, עשוי להיות מצב שבו האישה נישאה לאחי האב בהיתר גמור מדין ייבום, ולאחר מכן עם היווצרות העובר פקע דין

7. ראה סיכום של העניין ב**ילקוט יוסף** ציצית ותפילין סימן לב סעיף ל, ובהערה שם.

הייבום. אישה שנישאת לאחי בעלה כשאין דין ייבום, אפילו לאחר מותו, אין הנישואים תופסים ודינם שעברו על איסור כרת וילדיהם ממזרים. הרב ישראלי הסיק מדין "דרכיה דרכי נועם", שלא ייתכן מצב שבו נעשה מעשה בהיתר, ולאחר מכן קרה משהו חיצוני שהופך למפרע את אותו היתר לאיסור חמור.

הדין של ייחוס הוולד אינו דומה לאותם דינים שהזכרנו, שכן כאן מדובר בשאלה שמתעוררת עוד ברגע הלידה, ולא במעשה שאירע לאחר מכן שאנו שואלים אם יש בכוחו לשנות את המצב, אולם עדיין "עיקרון הפשטות" קיים כאן. כלומר לא סביר לדרוש עדות מורכבת ומסובכת כדי להכריע את יחס הוולד בשעה שאפשרות ההכרעה השניה דורשת עדות פשוטה.⁸

ה. "משפחה שנטמעה נטמעה"

מקום שבו אנו רואים בצורה ברורה את חשיבותו של "עיקרון הפשטות" בדיני ייחוסין הוא בדיני ממזרות. מי שנולד כתוצאה מאיסורי עריות קרוי ממזר, ואסור להינשא לישראלית כשרה. דין זה קיים לא רק בממזר עצמו, אלא אף בצאצאיו שחשובים ממזרים עד סוף כל הדורות. אף על פי כן, אין צורך לעסוק בחיפוש ממזרים. יתירה מכך, גם במקרים שהיה ידוע שקיים ממזר, אולם הוא וצאצאיו נטמעו בתוך משפחה כשרה, נפסק להלכה ש"משפחה שנטמעה נטמעה". ואלו הם דברי הרמ"א (אבן העזר סימן ב סעיף ה, בעקבות דברי הגמרא בקידושין ע"א):

"משפחה שנתערב בה פסול, ואינו ידוע לרבים, כיון שנטמעה נטמעה והיודע פסולה אינו רשאי לגלותה, אלא יניחנה בחזקת כשרות, שכל המשפחות שנטמעו בישראל כשרים לעתיד לבא".

שו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ד סימן ט) כתב באחד האופנים שהביא להסביר הלכה זו, שבניגוד לשאר איסורי תורה, בהם אדם שעובר עליהם בשוגג ובאונס נקרא שעבר על האיסור, אלא שאינו חייב עליו, בפסולי חיתון כדוגמת ממזרים האיסור קיים רק כשידוע עליו,⁹ אולם אם הממזרות אינה ידועה, אין בה איסור. אף אם לא נסבור כהסבר זה של האגרות משה, מכל מקום אנו רואים דין מיוחד בייחוסין, שאין בו צורך לחשוף את "האמת

8. השימוש כאן הוא במונח "עדות", אולם למעשה עדות על לידה אינה נזקקת לכל גדר עדות, שכן בעדות על לידה, די בעדות יחידה של המיילדת, ואין צורך בעדותם של שני עדים כשרים, ראה קידושין ע"ב. הר"ן (קידושין לא ע"א מדפי הרי"ף) כתב שהטעם לדבר הוא: "דהימננה רבנן לפי שעל הרוב אי אפשר בענין אחר". בעקיפין, אנו רואים מכאן ראייה נוספת ל"עיקרון הפשטות", שכאשר המציאות הרגילה היא שאין עדים כשרים בלידה, אנו מסתפקים בעדות על פי המציאות הרגילה.

9. ואז עובר גם מי שאינו ידוע על האיסור.

האבסולוטית", אלא יש ללכת אחרי הנראה לעיניים. אם במצב שבו "האמת האבסולוטית" קיימת בצורה ברורה אין לנו צורך ללכת אחריה כשהיא מורכבת לגילוי, נראה שהוא הדין וקל וחומר כאשר יש לנו ספק מהי "האמת האבסולוטית", ואם באופן אחד ברורה מורכב ואילו באופן אחר ברורה פשוט, יש ללכת אחרי האופן שבו הבירור פשוט יותר.

ו. בירור אבהות

לכאורה, ניתן לסתור את הדברים שנכתבו לעיל, מהאופן של קביעת אבהות. כאשר ولد נוצר כתוצאה מהזרעה מלאכותית או מהפריה חוץ גופית, מקובל היום לפסוק באופן ברור שהוא מתייחס אחרי אביו הגנטי, זאת למרות שניתן להוכיח זאת רק באמצעות שימוש באמצעים מעבדתיים מתקדמים. אמנם היו שאכן טענו שוולד שנוצר שלא כדרך כל הארץ אינו מתייחס אחרי אביו, אולם להלכה ולמעשה מקובל היום לפסוק שלא כמותם¹⁰. אלא שממקום סתירה זו, דווקא יש לכאורה להביא ראיה שייחוס הוולד אחרי אמו שונה באופן מהותי מייחוס הוולד אחרי אביו:

הגמרא בחולין (יא ע"א) שואלת מהיכן אנו יודעים שהולכים אחרי הרוב. אחת הראיות שהובאה שם (ע"ב) היא מהייחוס אחרי האב: "רב מרי אמר: אחי ממכה אביו ואמו, דאמר רחמנא: קטליה, וליחוש דלמא לאו אביו הוא! אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא, ורוב בעילות אחר הבעל".

זאת אומרת, מכך שהורגים את המכה אביו, אף על פי שאין שום ראיה גמורה שהוא אביו (שכן אולי אמו נבעלה לאחר ומאותו אחר נוצר הוולד), אנו למדים שהולכים אחרי הרוב, שכן בסופו של דבר ברוב המוחלט של המקרים ולדה של אישה נשואה הוא בנו של בעלה.

דווקא באב אין ראיה גמורה באופן הרגיל, וממילא כן יש מקום להסתמך על ראיות מתקדמות אם אכן הן מובאות בפנינו, אבל באם אין צורך בהליכה אחרי הרוב, שכן יש עדות ברורה שממנה אותו ולד יצא. אם אכן מה שקובע את ייחוס הוולד אחרי אמו הוא הבעלות על הביצית, שוב אין לנו אפשרות גם לדעת תמיד בצורה ברורה מיהי האם ולא רק מיהו האב¹¹.

10. ראה באריכות בספר פוע"ה, שם, פרק מח – 'הזרעה מלאכותית', עמ' 293-294 ובפרק מט – 'הפריה חוץ גופית', עמ' 336-337.

11. אמנם יש מקום לדחות טיעון זה בכך שהגמרא התייחסה למציאות בתקופתה, שבה עדות על כך שהוולד יצא מרחם אמו היא ראיה גמורה לכך שהוא בנה, ואין להביא מכאן ראיה למציאות שנתחדשה בתקופתנו, שיתכן ואינו בנה, אם הייתה כאן תרומת ביצית ונסבור שהאם היא בעלת הביצית. מכל מקום, אפשר לראות מכאן את החילוק המהותי שבין ידיעה על אבהות לידיעה על אמהות, ואף שלגבי אבהות הבעלות על הזרע היא שקובעת להלכה, אין להביא מכאן שום ראיה לאמהות.

יתירה מכך, יש שטענו, בבחינת דרישת "טעמא דקרא", שמטעם זה קבעה התורה שהיהדות עוברת בתורשה מהאם ולא מהאב, שכן לצורך קביעת ייחוס היהדות יש צורך בידיעה ברורה, וידיעה כזו קיימת רק באמהות ולא באבהות¹².

ז. קדמות הטיעון

כאמור, אחד המוקשים שגדולים שעומדים בפני טיעון זה, שאם אכן מדובר בעיקרון יסודי בהלכה שיש ליישמו גם בתרומת ביצית, כיצד עיקרון זה לא נטען קודם לכן על ידי פוסקים שעסקו בסוגיא¹³.

אולם למעשה, כשאנו נזקקים לבדיקת דבריהם של כמה מגדולי הפוסקים שהתבטאו בנושא, נראה לומר שזו בדיוק הייתה כוונתם:

א. בשו"ת מעין אומר (חלק ח סימן ב/יא) הובאו על ידי הרב יהודה נקי דבריו של הרב עובדיה יוסף באשר לשאלת הרב עזרא בר שלום מה מעמד של תאומים שנולדו מתרומת ביצית של גויה. תשובתו בלשונה הייתה: "אין צורך [לגיייר], רואים ממי זה יצא וזה העיקר"¹⁴.

פשטות דבריו של הרב יוסף היא כפי שהעלינו במאמר, שאין עניין לפלפל בראיות שונות מיהי אמו של הוולד, אלא צריך להסתכל במראה עיניים, ומה שקובע היא הראיה הפשוטה מרחמה של מי יצא הוולד.

ב. בנשמת אברהם (חלק ה תיקונים והוספות עמ' ריג, ומקורו באסיא פז-פח, עמ' 100) הובאה עדותו של הרב ד"ר מרדכי הלפרין, ששמע מהרב חיים ואלקין שהרב אלישיב הורה לו שהיולדת היא הקובעת בתרומת ביצית ולא בעלת הביצית¹⁵. עדות זו שמעתי אף אני אישית מהרב הלפרין, והוא הוסיף לי ששמע מהרב ואלקין שנימוקו של הרב אלישיב היה שאין שום משמעות לביצית והעיקר הוא שיש לראות מהיכן יצא הוולד. אף כאן יש לראות רמז לעיקרון הפשוט, שיש ללכת אחרי מה שנראה לעין ולא לחפש גורמים נסתרים.

12. ראה עוד באופן דומה, על "טעמא דקרא" שנתן המשך חכמה (בראשית ג, טז) מדוע אישה אסורה להינשא לשני אנשים ואילו איש מותר לשאת שתי נשים:

"ואם כן, מצד הטבע והנימוס, שהאשה אסורה לשניים, והאיש מותר לישא הרבה, דאם אשה תנשא לשניים יבטל יישוב העולם, כי יאבד הייחוס, לא ידע אביו את בנו ומי הוליד, ויהרס כל מוסדות הישוב, כי מי יעמול על זרע בני בלי שם?"

13. זאת בניגוד לראיה פרטית, שתמיד אפשר לחדש.

14. נוסח זה הכתוב בספר אושר לי באופן אישי הן על ידי הרב יהודה נקי והן על ידי הרב עזרא בר שלום, שהעידו בפניי שנכחו בשעה שהרב יוסף אמר דברים אלו, ואלו היו מילותיו. עוד על הסתירות בדעתו של הרב יוסף, ראה במאמרי שצוין לעיל, הערה 1.

15. על הסתירות בעדויות מפי הרב אלישיב, ראה הערת העורך (הרב ד"ר מרדכי הלפרין) במאמרי הנ"ל.

ג. שו"ת שבט הלוי (חלק יא סימן רלו) הורה אף הוא שהייחוס נקבע על פי האם נושאת ההריון והיולדת. נימוקו המרכזי שם הוא שבכל התורה כולה אנו מכריעים להלכה ש"עובר ירך אמו", וכלשונו: "ופשיטא דגדר עובר ירך אמו בכהאי גוונא נתיחס לאם הישראלית"¹⁶.

יש מקום לומר שאין בדברי שבט הלוי דווקא אמירה למדנית-ראייתית, אלא אמירה על דרך עיקרון הפשוטה, דהיינו מכיוון שבכל דיני תורה "עובר ירך אמו", אנו למדים שמה שמעניין אותנו בוולד הוא מהיכן מקומו, ואף ביוחסין כשיצא מתוך אישה מסוימת, הרי היא אמו.

ח. סיכום

הגישה המקובלת בהתייחס למחלוקת הפוסקים מה קובע את ייחוסו של הוולד לאמו – הביצית או הרחם, היא שהמצדדים ביחס אחרי הרחם העדיפו את עיקרון הראיות ודימוי מילתא למילתא, ואילו המצדדים ביחס אחרי הביצית העדיפו את עיקרון הסברה הפשוטה.

במאמר זה ניסיתי ללכת בכיוון אחר, והוא להראות שאף כשאנו הולכים אחרי מבחן הסברה, יש לנו מקום ללכת אחרי העיקרון שבעלת הרחם היא האם, וזאת מכיוון שמבחינת העין האנושית הפשוטה, זאת שאינה בודקת את ההליכים המורכבים שהביאו ליצירת הוולד בתרומת ביצית, רואה את הימצאות העובר ברחם אמו ויציאתו ממנה כמלמדים על כך שהיא אמו. לעומת זאת, קביעת היחס אחרי בעלת הביצית מחייבת אותנו לבדיקות מורכבות, שהעין האנושית הפשוטה אינה יכולה לערוך אותן ללא מכשור מתאים. טענתי שבמצב כזה, עלינו ללכת אחרי "עיקרון הפשטות", שהוא עיקרון על בפסיקת ההלכה.

בסיום דבריי, הבאתי התבטאויות של כמה מגדולי הפוסקים, שניתן להבין מהן, שזו בדיוק הייתה כוונתם, שאין כאן מקום לדון בראיות מורכבות, אלא ללכת אחרי ראיית העין הפשוטה¹⁷.

16. המדובר בשאלה בתרומת ביצית גויה לאישה יהודיה.

17. ואולי זוהי נקודת המחלוקת האמיתית שבין מצדדי היחס אחרי הביצית למצדדי היחס אחרי הרחם, האם יש ללכת אחרי ראיית העין הפשוטה, או אחרי ראיית המוח המורכבת יותר.